

Stichting Roba Pensioenfonds

**JAARVERSLAG VERANTWOORD BELEGGEN
2020**

ROBA

Inhoudsopgave

1.	Introductie	3
2.	Ontwikkelingen 2020 en vooruitblik	4
3.	Toelichting ESG beleid	5
4.	Verbeteren van de arbeidsomstandigheden	8
5.	Het voorkomen van negatieve impact	10
6.	Aanzetten tot goed ondernemingsbestuur	13
	Bijlage I: Meer informatie	17
	Bijlage II: Uitsluitingen per eind 2020	18

1. Introductie

Het belang van maatschappelijke vraagstukken blijft onveranderd hoog. Dit geldt voor onze deelnemers – alsook voor Stichting Roba Pensioenfonds zelf. Roba Pensioenfonds is zich bewust van de verantwoordelijkheid die het beheer van het pensioengeld van vele deelnemers met zich meebrengt. Het pensioenfonds heeft daarnaast ook een verantwoordelijkheid naar de maatschappij. Deze verantwoordelijkheid wordt in steeds sterkere mate vastgelegd in wetgeving en normenkaders waar het pensioenfonds aan moet voldoen.

Als aandeelhouder in en obligatiehouder van vele internationale ondernemingen kan het fonds – vaak samen met andere institutionele beleggers en via de vermogensbeheerders waar het pensioenfonds mee werkt - invloed uitoefenen op de wijze waarop bedrijven invulling geven aan maatschappelijk verantwoord ondernemen. Het pensioenfonds hanteert hiertoe een eigen Maatschappelijk Verantwoord Beleggingsbeleid, waarvan zij de uitvoering heeft uitbesteed aan Kempen als fiduciair manager. Dit beleid gaat verder dan de wettelijke plichten van het pensioenfonds.

Wat is Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB)?

Pensioenfonds die maatschappelijk verantwoord beleggen kijken niet alleen naar de financiële aspecten van de beleggingen. Ze kijken ook of de bedrijven waarin ze beleggen goed omgaan met mens en milieu.

Het Maatschappelijk Verantwoord Beleggingsbeleid (in het kort MVB- of ESG-beleid) bevat het volledige beleid van het pensioenfonds ten aanzien van beleggen op een maatschappelijk verantwoorde manier. In dit beleid wordt naast de ambitie, doelstelling en duurzame beleggingsovertuigingen ingegaan op de maatschappelijke onderwerpen waar het fonds zich op richt, op wat voor manier het fonds vormgeeft aan de uitvoering, hoe dit uitgewerkt is per beleggingscategorie (zoals aandelen of staatsobligaties) en hoe het fonds monitort of het beleid goed uitgevoerd wordt. Daarnaast heeft het fonds beleid opgesteld hoe het fonds communiceert over de duurzaamheid van hun beleggingen. Het MVB-jaarverslag is een van de communicatiemiddelen. Het MVB-beleidsdocument is te vinden op de website¹.

Dit MVB-jaarverslag geeft inzicht in de maatschappelijke bijdrage die het pensioenfonds levert en waar het fonds nog stappen aan het zetten is.

¹ Microsoft Word - ESG Beleid 03-2021.docx (robapensioenfonds.nl)

2. Ontwikkelingen 2020 en vooruitblik

In dit hoofdstuk staan we kort stil bij wat het pensioenfonds in 2020 gedaan heeft op het gebied van MVB en waar de aandacht naar uitgaat in 2021.

Wat waren de ontwikkelingen gedurende 2020?

Het bestuur van Roba Pensioenfonds heeft zich in 2019 uitgesproken voor een verdergaand ESG beleid, waarin ook de wensen en aandachtspunten van de stakeholders worden meegenomen. Wij zijn ons er van bewust dat verduurzaming van de portefeuille hand in hand dient te gaan met financieel rendement, lage kans op korten en kostenbewustzijn. Gedurende 2020 zijn er een aantal stappen genomen worden in de verduurzaming van de portefeuille. Er heeft binnen de categorie passief-beheerde bedrijfsobligaties een transitie plaatsgevonden naar een nieuw ESG fonds van dezelfde beheerder, Blackrock, dat ook nog eens aanzienlijk goedkoper is dan de non-ESG oplossing. In de categorie hoogrentende landen (EMD) is gebruik gemaakt van de nieuwe ontwikkelingen in die categorie, waardoor passieve oplossingen met ESG-integratie mogelijk zijn geworden. In 2020 is het fonds overgestapt op deze ESG-varianten.

Het fonds heeft verder te maken gehad met ontwikkelingen op het gebied van wet- en regelgeving. Zodoende is het fonds begonnen met het uitwerken van de vereisten gerelateerd aan duurzame wet- en regelgeving die gedurende 2021 in werking treedt, zoals de Europese verordening die voorschrijft hoe de financiële sector informatie over duurzaamheid moet vastleggen ('SFDR'). Een toelichting op relevante wet- en regelgeving is te vinden in het MVB-beleidsdocument.

Wat gaan we in 2021 doen?

In 2021 speelt de implementatie van de Europese SFDR-verordening een grote rol. Het pensioenfonds heeft de pensioenregeling en beleggingsportefeuille geclassificeerd als een financieel product dat duurzaamheidsaspecten promoot. Deze classificatie brengt specifieke vereisten over informatieverschaffing aan de deelnemer met zich mee. Op het moment van schrijven van dit MVB-jaarverslag heeft het fonds meer informatie over duurzaamheid in het beleggingsbeleid gepubliceerd op de website². Vanaf 2022 moet het fonds ook voldoen aan andere vereisten. Deze vereisten vergen meer voorbereidingstijd, met name op het gebied van het verzamelen van informatie. De voorbereidingen hierop zullen naar verwachting eind 2021 worden afgerond. Een update zal op de website volgen.

² Documenten ([robapensioenfonds.nl](https://www.robapensioenfonds.nl))

3. Toelichting ESG beleid

Het fonds heeft als primaire doelstelling het zorg dragen voor een goede uitvoering van de pensioenregeling van de deelnemers. Daarnaast is het pensioenfonds zich bewust van zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid als institutionele belegger en wil daarnaar handelen. In het beleggingsbeleid wordt waar mogelijk rekening gehouden met de normen en waarden waarover in de samenleving overeenstemming bestaat.

Bij de implementatie van ESG factoren in het beleggingsbeleid streeft het fonds naar een optimale verhouding tussen de wens om maatschappelijk verantwoord de middelen van het fonds te beleggen en een kosten efficiënte inrichting van de beleggingsportefeuille. Ook zal in lijn met de IORPII richtlijnen geanalyseerd worden in hoeverre ESG-risico's (bijv. klimaatrisico) de financiële positie van het fonds kunnen beïnvloeden als onderdeel van de eigen risicobeoordeling.

Verantwoord beleggen is tevens onderdeel van de beleggingsbeginselen. Dit is als volgt geformuleerd:

Beleggingsbeginsel:

Het pensioenfonds is zich bewust van haar positie in de samenleving en houdt rekening met ESG factoren in het beleggingsbeleid. Dit leidt tot een meer verantwoord en duurzaam beleggingsbeleid dat het risico van de portefeuille kan verlagen.

Consequentie:

Wij formuleren ESG beleid en doen alleen beleggingen die passen binnen dat beleid.

De hoofdlijnen van het huidige ESG-beleid worden hieronder beschreven.

Visie & uitgangspunten

Roba Pensioenfonds kiest ervoor haar ESG-beleid te richten op het thema 'Doing no harm'. Op die manier kan het pensioenfonds haar maatschappelijke verantwoordelijkheid nemen en op een praktische wijze implementeren. Bij de implementatie wordt gebruikt gemaakt van uitsluitingen, engagement en integratie van de ESG criteria in het beleggingsproces.

Integratie ESG binnen het beleggingsbeleid en de beleggingsprocessen

In de beleggingsprocessen van het fonds – met name bij de selectie en monitoring van vermogensbeheerders – wordt het effect van ESG factoren op de beleggingsrisico's en het rendement expliciet meegewogen conform het gedefinieerde ESG-beleid. Het fonds verwacht van haar vermogensbeheerders dat zij een ESG-beleid hebben dat niet materieel van het ESG-beleid van het fonds afwijkt en dat niet leidt tot te hoge risico's.

Implementatie

Roba Pensioenfonds belegt in beginsel niet in bedrijven die zich schuldig maken aan bepaalde controversiële gedragingen of activiteiten. Omdat Roba Pensioenfonds in beleggingsfondsen belegt (in plaats van in discretionaire mandaten) is Roba Pensioenfonds voor haar ESG-beleid afhankelijk van de fondsen waar het in belegt. Roba Pensioenfonds kan echter wel beleggen in beleggingsfondsen die uitsluiten op basis van internationale standaarden (zoals UN Global Compact). Omdat dit aansluit bij de ESG-ambities van Roba Pensioenfonds zal het fonds uitsluiten op basis van de Kempen uitsluitingenlijst en Global Compact fail. Het uitsluitingsbeleid wordt toegepast op de beleggingscategorieën aandelen en bedrijfsobligaties.

Stembeleid

Roba Pensioenfonds wil stemmen op aandeelhoudersvergaderingen om invloed uit te oefenen op de bedrijven waarin het belegt. Roba Pensioenfonds is van mening dat stemmen op aandeelhoudersvergaderingen bijdraagt aan het risico-rendementsprofiel van de bedrijven en ziet het uitoefenen van haar stemrecht als haar maatschappelijke verantwoordelijkheid. Roba Pensioenfonds doet dit niet zelf, maar zoekt de samenwerking met de vermogensbeheerder(s), omdat het praktischer is om dit uit te besteden – gezien het bescheiden vermogen - en omdat het fonds gelooft dat de impact dan groter is. In het ESG-jaarverslag wordt verantwoording afgelegd over de wijze waarop is gestemd door het pensioenfonds.

Uitsluiting

Het bestuur heeft vastgesteld waarin niet mag worden belegd. Hierop staan in ieder geval ondernemingen die actief zijn in de productie en/of verkoop van:

- clusterbommen;
- landmijnen;
- nucleaire wapens;
- verarmd uranium;

Daarnaast worden bedrijven uitgesloten die zijn bij ernstige schendingen van mensenrechten (waaronder kinderarbeid). Aan deze ambitie wordt invulling gegeven door ondernemingen te mijden die in strijd handelen met de Global Compact van de Verenigde Naties (weergegeven als 'Fail' status).

De bijlage van dit document bevat een actueel overzicht van de uitsluitingen. De naleving van de uitsluitingslijst is onderdeel van de monitoring van de beheerders. Indien er toch een positie in een uitgesloten onderneming wordt opgenomen dan wordt de beheerder gevraagd om hier afscheid van te nemen.

Engagement

Roba Pensioenfonds wil door middel van het aangaan van de dialoog (engagement) positieve verandering bewerkstelligen bij de bedrijven waarin het belegt en ondernemingen stimuleren om maatregelen te nemen om schendingen in de toekomst te voorkomen. Roba Pensioenfonds vindt het belangrijk om de dialoog aan te gaan om de kans op positieve verandering te benutten. Roba Pensioenfonds doet dit niet zelf, maar zoekt de samenwerking met de vermogensbeheerder(s), omdat het praktischer is om dit uit te besteden – gezien het bescheiden vermogen - en omdat het fonds gelooft dat de impact dan groter is.

4. Verbeteren van de arbeidsomstandigheden

In dit hoofdstuk geven we een aantal engagementvoorbeelden, gelinkt aan het thema ‘Verbeteren van de arbeidsomstandigheden’.

Voeren van de dialoog door het pensioenfonds zelf

Het pensioenfonds voert via de fiduciair vermogensbeheerder gesprekken met bedrijven om de arbeidsomstandigheden te bevorderen en schendingen van internationale standaarden zoals UNGP Principle 6³ te voorkomen. Sinds 2018 wordt gesproken met Nike. Nike verkoopt diverse consumentenproducten waaronder sportartikelen en kwam negatief in het nieuws vanwege de slechte werkomstandigheden van hun Cambodjaanse werknemers. Dit zorgde bijna voor een UNGP Fail-status. In de gesprekken onderkenden de vertegenwoordigers van Nike het probleem en is afgesproken de arbeidsomstandigheden te verbeteren. Inmiddels is een “Better Work”-programma uitgerold en worden ook de arbeidsomstandigheden van leveranciers beoordeeld. Als de beoordeling te laag is worden andere leveranciers gezocht binnen vastgestelde termijnen. Hierbij schakelt de onderneming zelf auditors in en worden er onafhankelijke audits uitgevoerd door the Fair Labor Association en Better Work.. De vervolgesprekken met Nike richten zich op het betalen van een leefbaar loon binnen de hele keten.

Wat is Platform Living Wage Financials?

Leefbaar loon is een universeel mensenrecht en niet hetzelfde als een minimum inkomen; een leefbaar loon stelt iemand **in staat om in de basisbehoeften van zichzelf en zijn gezin te kunnen voorzien**. Het Platform Living Wage Financials (PLWF) richt zich op de ondernemingen waarin de PLWF-leden beleggen en tracht hen aan te moedigen, te ondersteunen en de ontwikkelingen te monitoren zodat de werknemers in hun toeleveringsketens een leefbaar loon ontvangen. Ga naar www.livingwage.nl voor meer informatie.

Voeren van de dialoog samen met anderen

Het pensioenfonds is via de fiduciaire vermogensbeheerder samen met 15 andere Nederlandse financiële instellingen aangesloten bij PLWF. Dit platform zet zich in voor een voldoende leefbaar loon in de meest arbeidsintensieve sectoren, zoals de textielindustrie, landbouw, food- en detailhandel. Een leefbaar loon kan een katalysator zijn om andere arbeidsomstandigheden te verbeteren. De kans op kinderarbeid neemt bijvoorbeeld af als de ouders van een gezin genoeg verdienen.

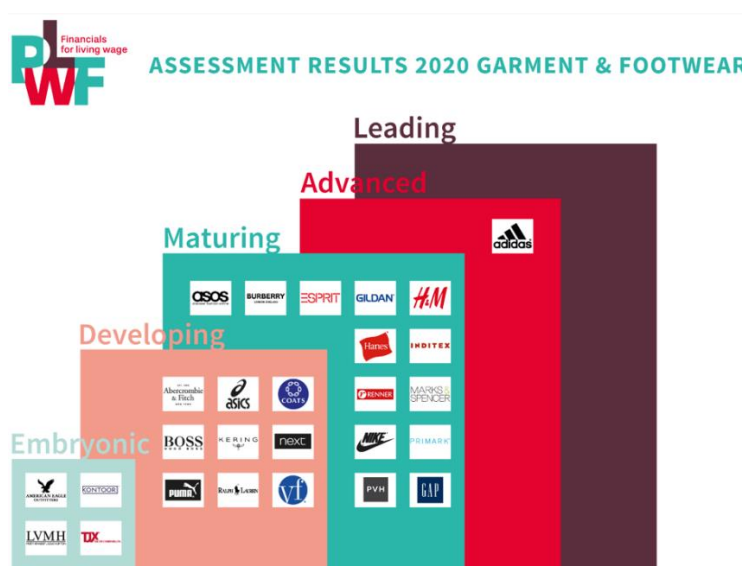
Het platform gaat met bedrijven in gesprek en probeert te begrijpen in hoeverre bedrijven hun beleid voor leefbaar loon in de bedrijfsvoering integreren om hier verbetermogelijkheden te identificeren.

³ Principe 6 gaat in het voorkomen van (oneerlijk) onderscheid tussen werknemers door andere arbeidsomstandigheden zoals het aantal werkuren, werktijden en beloning

Daarbij wordt gebruik gemaakt van een 'benchmark' om de meest en minst vooruitstrevende ondernemingen te kunnen aanwijzen. Zo wordt getracht de 'achterblijvers' te motiveren om hun beter presterende sectorgenoten te volgen.

In 2020 heeft het platform in alle sectoren positieve resultaten geboekt. Binnen de textielindustrie bevindt het beleid van de meeste ondernemingen zich inmiddels in de ontwikkelfase en voor sommige ondernemingen zelfs in de ontwikkelde fase. Dit betekent dat de meeste kledingproducenten die door het PLWF beoordeeld worden een leefbaar loon als een prangende kwestie zien en hiervoor definities en beleid opstellen. Met een aantal ondernemingen is de dialoog net gestart, deze ondernemingen bevinden zich nog in de eerste fase. Van de ondernemingen die zich vorig jaar in de startfase bevonden zit alleen LVMH nog in deze fase. De overige ondernemingen hebben progressie gemaakt.

In eerste instantie richtte het initiatief zich op de textielindustrie, maar sinds 2019 richt het PLWF zich ook op andere industrieën zoals de landbouw en de food- en detailhandel. Binnen de landbouw en voedselindustrie laten de ondernemingen binnen

Bron: Platform Living Wage Financials

twee jaar goede progressie zien. Met de meeste van deze ondernemingen wordt nu de dialoog gevoerd over het belang van een leefbaar loon binnen de algehele strategische bedrijfsvoering en het opzetten van effectieve processen om binnen hun hele keten een leefbaar loon te waarborgen.

5. Het voorkomen van negatieve impact

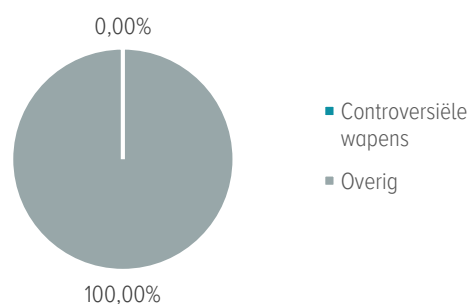
Het pensioenfonds wenst de negatieve impact van haar beleggingen op het milieu of de maatschappij of het risico op waardevermindering te vermijden of te voorkomen. Na een inventarisatie van de belangrijkste (potentiële) negatieve effecten richt het pensioenfonds zich op de landen en/of bedrijven op sanctielijsten, mensenrechten en arbeidsomstandigheden, de gezondheid van de mens en klimaatverandering. Daarnaast beoordeelt het fonds diverse andere negatieve effecten op de beleggingsportefeuille.

Wettelijke uitsluiting van landen en/of ondernemingen

Het pensioenfonds mag niet beleggen in ondernemingen of landen waarvoor een wettelijk besluit tot een handelsembargo door de EU (EU Sanctielijst) of de VN (VN Veiligheidsraad Sanctielijst) is afgegeven.

Ook mag niet belegd worden in ondernemingen die betrokken zijn bij de productie, toelevering, distributie of verkoop van controversiële wapens, zoals clusterbommen, landmijnen, nucleaire wapens en biologische en chemische wapens. Alleen in het geval er binnen beleggingsfondsen voor een heel klein deel belegd wordt in deze wapens wordt dit geoorloofd.

Bedrijven betrokken bij de productie van controversiële wapens

Bron: MSCI, Kempen.

Het pensioenfonds heeft geen beleggingen in de portefeuille die gerelateerd zijn aan controversiële wapens.

Wat is de UN Global Compact Principles-screening?

Het pensioenfonds bekijkt of een bedrijf betrokken is geweest bij een incident waarbij arbeids- of mensenrechten werden geschonden. Dit leidt tot een Pass, Fail of Watch List score. Een **Fail betekent dat het bedrijf betrokken is bij controversiële zaken** welke op grote schaal schade veroorzaken. Een Watch List score wordt toegekend wanneer het bedrijf betrokken is bij een controversiële zaak welke (nog) niet direct als schending van de Global Compact beoordeeld kan worden, bijvoorbeeld omdat een zaak nog onderwerp is van een gerechtelijke procedure.

Het mijden van bedrijven die maatschappelijke normen ernstig overschrijden

Het pensioenfonds is van mening dat bedrijven de verantwoordelijkheid hebben om met respect voor de maatschappij te ondernemen. Als een onderneming ernstige negatieve impact heeft veroorzaakt dan kiest het pensioenfonds ervoor deze uit te sluiten van de beleggingen. Hiervoor wordt de UN Global Compact als maatstaf gebruikt. Deze maatstaf wordt volgend jaar uitgebreid naar de OESO-richtlijnen. Ondernemingen die negatief scoren op deze maatstaf moeten doorgaans ook grote kosten maken om de schade te herstellen, veelal ook door juridische claims.

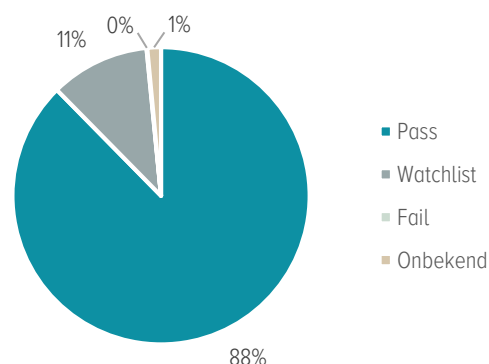
In de figuur is te zien dat het fonds per eind 2020 niet belegde in ondernemingen die dergelijke rechten schenden. Er staan wel diverse ondernemingen op de watchlist, deze ondernemingen komen in aanmerking voor engagement.

Het voorkomen van een negatieve impact op de gezondheid van de mens

Roken brengt ernstige schade toe aan de gezondheid. Het fonds heeft dan ook besloten niet te willen beleggen in bedrijven die betrokken zijn bij de productie, toelevering, distributie en/of verkoop van tabak en tabak gerelateerde producten.

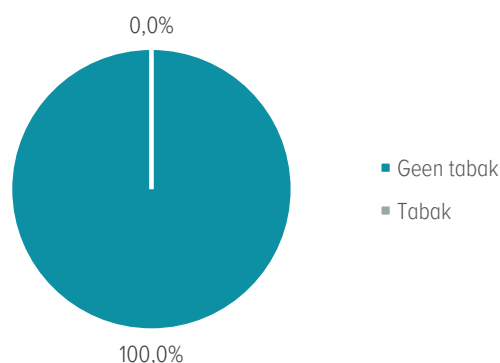
Het pensioenfonds belegt op dit moment in niet in ondernemingen die worden gerelateerd aan de productie of verkoop van tabak.

Global Compact Screening

Bron: MSCI, Kempen.

Bedrijven betrokken bij het gebruik van tabak

Bron: MSCI, Kempen.

Inzicht in andere negatieve effecten

Het pensioenfonds bekijkt, naast bovenstaande duurzaamheidsaspecten met een (potentiële) negatieve impact, andere ongunstige effecten binnen de beleggingsportefeuille. Vanaf volgend jaar is het pensioenfonds vanwege de SFDR-wetgeving verplicht om hierover te rapporteren. Op dit moment heeft het fonds nog geen beleid geformuleerd hoe om te gaan met deze effecten en is nog niet alle data in lijn met de vereisten beschikbaar. Als deze effecten significante risico's vormen en prioriteit krijgen zal het fonds beleid formuleren.

De lijst van alle beleggingen waar het fonds niet in wenst te beleggen, oftewel de uitsluitingenlijst, wordt gepubliceerd op de website. De bijlage van dit jaarverslag bevat de uitsluitingenlijst per eind 2020.

6. Aanzetten tot goed ondernemingsbestuur

Goed ondernemingsbestuur is de basis van maatschappelijk verantwoord beleggen. Het fonds is zich hierbij bewust dat MVB niet alleen betekent dat de uitvoering door uitvoeringspartners en externe vermogensbeheerders en de beleggingsportefeuille maatschappelijk verantwoord dienen te zijn, maar ook dat het ondernemingsbestuur van het pensioenfonds zelf goed is en dit blijft ontwikkelen. Alleen dan kan over de hele breedte op de lange termijn een maatschappelijke bijdrage worden geleverd.

Wat is goed ondernemingsbestuur?

Er is bij een bedrijf sprake van goed ondernemingsbestuur **als het bedrijf goed, efficiënt en verantwoord geleid wordt** en er tegelijkertijd verantwoording over het gevoerde beleid afgelegd wordt aan alle belanghebbenden waaronder de eigenaren (in ons geval het pensioenfonds), werknemers, afnemers en de samenleving als geheel.

Goed ondernemingsbestuur begint bij het pensioenfonds zelf

Het pensioenfonds beschikt over beleidskaders waarin staat hoe het pensioenfonds functioneert en hoe en op welke manier evaluatie plaatsvindt. Het fonds heeft voor maatschappelijk verantwoord beleggen in het MVB-beleid de governancestructuur vastgelegd.

Het bestuur heeft een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het MVB-beleid en de uitvoering. Een bestuurslid de verantwoordelijkheid gekregen om de voortgang te bewaken. Minimaal een keer per jaar wordt het MVB-beleid en de implementatie in het bestuur besproken.

Goed ondernemingsbestuur bij uitvoeringspartners en vermogensbeheerders

Het fonds beoordeelt of het MVB-beleid van haar uitvoeringspartners en vermogensbeheerders materieel van het MVB-beleid van het fonds afwijkt. Bij een nieuw aan te stellen partij wordt dit expliciet in de beoordeling meegenomen.

In het geval het pensioenfonds nieuwe eisen stelt aan een bestaande partij start het pensioenfonds de dialoog. In deze dialoog maakt het pensioenfonds haar wensen kenbaar en stelt het de wederpartij in staat te reageren. Afhankelijk van het onderwerp wordt verder vervolg gegeven.

Op dit moment is het pensioenfonds in gesprek met de vermogensbeheerders in de beleggingsportefeuille die het meeste vermogen van het fonds beheren om te oordelen of de wijze waarop beheerders invulling geven aan hun MVB-beleid in lijn met het IMVB-convenant en internationale standaarden, en om, indien dit nodig is, de beheerder aan te zetten de gedachte achter het convenant en de internationale standaarden in hun beleid op te nemen. De gesprekken zijn met de overige vermogensbeheerders starten in de tweede

helpt van 2021. Het pensioenfonds beoogt voor het eind van 2021 de dialogen afgerond te hebben. De tabel hieronder geeft de huidige status van de dialogen weer.

Vermogensbeheerder	Beleggingscategorie	Onderschrijven van UNGP en OESO-richtlijnen	MVB-due diligence*	Stemmen en dialoog	Bieden van herstel en verhaal	Actie bij onvoldoende voortgang van de dialoog
ASR	Bedrijfsobligaties, Nederlandse hypotheek	Ja	Ja	Dialoog met hypotheeknemers en obligatieuitgevers	Ja	Uitsluiting en verkoop
BlackRock	Liquiditeiten, bedrijfsobligaties	Ja	Ja	Allebei	Ja	Uitsluiting en verkoop
Legal & General	Staatsobligaties opkomende landen	Ja	Ja	Dialoog met obligatieuitgevers	Ja	Uitsluiting en verkoop
Northern Trust	Aandelen, beursgenoteerd vastgoed	Ja	Ja	Allebei	Ja	Uitsluiting en verkoop

Bron: Kempen. *In een 'due diligence'-onderzoek onderzoekt een beheerder de maatschappelijke aspecten van een beleggingsbeslissing, met speciale aandacht voor negatieve impacts.

Goed ondernemingsbestuur in de beleggingsportefeuille

Het pensioenfonds stimuleert binnen haar beleggingen goed ondernemingsbestuur:

- Als betrokken aandeelhouder via het uitbrengen van stemmen en het voeren van de dialoog met bedrijven waar het in belegt;
- Door bedrijven met goed ondernemingsbestuur te belonen door er (meer) in te beleggen of minder te beleggen in bedrijven met een minder goed ondernemingsbestuur;

Het pensioenfonds oefent als betrokken aandeelhouder invloed uit door te stemmen op aandeelhoudervergaderingen

Bij het uitbrengen van de stemmen staan langetermijnwaardcreatie centraal. Dit wil zeggen dat het pensioenfonds naast het aanzetten tot goed ondernemingsbestuur (bijvoorbeeld over het afleggen van verantwoording, bevorderen van transparantie of het voeren van een rechtvaardig beloningsbeleid), ook milieu- en klimaat, arbeidsomstandigheden en mensenrechten belangrijk vindt.

In onderstaande figuur staat hoe vaak het pensioenfonds haar stem heeft uitgebracht in 2020 en op wat voor manier dit gedaan is. Meer details zijn te vinden in bijlage I.

Stemgedrag in 2020⁴

	Aantal	Percentage
Northern Trust: Opkomende landen Custom ESG		
Aantal agendapunten om op te stemmen	24.448	
Aantal keer voor management gestemd	21.717	89%

⁴ Percentages kunnen door afronding niet optellen tot 100%.

Aantal keer tegen management gestemd of onthouden van stemmen	2.623	11%
Aantal keer niet gestemd	108	0%
Northern Trust: Wereldwijd Custom ESG		
Aantal agendapunten om op te stemmen	7.302	
Aantal keer voor management gestemd	6.171	85%
Aantal keer tegen management gestemd of onthouden van stemmen	404	6%
Aantal keer niet gestemd	727	10%
Northern Trust: Europa Custom ESG		
Aantal agendapunten om op te stemmen	8.614	
Aantal keer voor management gestemd	7.686	89%
Aantal keer tegen management gestemd of onthouden van stemmen	671	8%
Aantal keer niet gestemd	257	3%
Northern Trust: Beursgenoteerd vastgoed		
Aantal agendapunten om op te stemmen	3.834	
Aantal keer voor management gestemd	3.596	94%
Aantal keer tegen management gestemd of onthouden van stemmen	180	5%
Aantal keer niet gestemd	58	2%

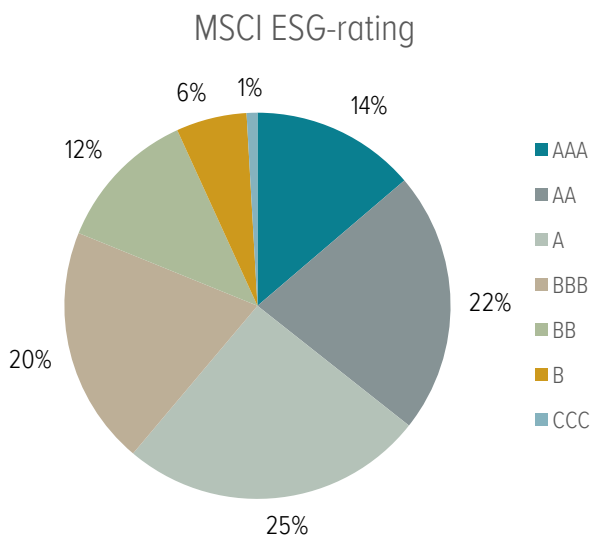
Er zijn diverse redenen waarom de beheerders tegen het management hebben gestemd. Deze stemmingen betreffen vaak zaken als overnamebeschermingsmechanismen, reorganisaties, vergoedingen van het management en nieuwe aandelenuitgiften. Daarnaast is relatief vaak tegen voorstellen gestemd van andere aandeelhouders die een negatieve impact zouden hebben op het milieu of minder passend zouden zijn bij goed ondernemingsbestuur.

Hieronder staan enkele voorbeelden beschreven waarin het pensioenfonds via de beheerders tegen het advies van het management van ondernemingen in de portefeuille heeft gestemd.

- Op 3 juni 2020 is op de vergadering van Alphabet, Inc. het voorstel vanuit diverse aandeelhouders, inclusief het pensioenfonds zelf via de fiduciair vermogensbeheerder, om een risicocommissie voor mensenrechten op te richten ondersteund. Door voortdurende controverses bestaat er twijfel in hoeverre de bestaande bestuursstructuur van Alphabet volstaat voor een adequaat toezicht op risico's die de technologieën van de onderneming vormen voor de mensenrechten. Het voorstel kon rekenen op significante steun, maar werd niet aangenomen. Alphabet heeft sindsdien initiatieven ondernomen om aan het verzoek tegemoet te komen en stelt zich inmiddels ook proactiever op.
- Op de vergadering van 14 mei 2020 heeft het pensioenfonds voor het voorstel gestemd om klimaatdoelen in lijn met het Klimaatakkoord te bepalen en te publiceren. Equinor ASA zet reeds al goede stappen op dit gebied en het pensioenfonds waardeert alle bestaande initiatieven van Equinor met betrekking tot de vermindering van de uitstoot van broeikasgassen en de aangekondigde ambities voor 2050. Het is echter wel belangrijk nader toegelicht te zien hoe de onderneming haar ambities heeft berekend, zodat gekeken kan worden of deze in overeenstemming zijn met het scenario van een opwarming van de aarde met minder dan 2 °C. Dit heeft het pensioenfonds nader geadresseerd via de dialoog. Sindsdien heeft Equinor verdere stappen gezet om duidelijke en transparante doelen voor vermindering van de uitstoot te formuleren.

MSCI ESG ratings

De **MSCI ESG-ratings** zijn ontworpen om investeerders een beeld te geven van de ESG-risico's en kansen waaraan bedrijven blootgesteld staan en hoe zij hier mee omgaan. Op dit moment bevat de portefeuille voor 1% aan de laagst scorende bedrijven (CCC).

Bron: MSCI, Kempen.

Wat is een ESG-rating?

ESG staat voor Environmental, Social en Governance, oftewel milieu, mens en goed bestuur. De ESG-rating is een systematiek waarbij een dataprovider (in dit geval MSCI ESG Research) **bedrijven beoordeeld op hun MVB-beleid** en uitvoering en een score ('rating') geeft. De rating AAA is de hoogst mogelijke rating, CCC de laagst mogelijke.

Bedrijven worden beoordeeld op basis van de drie pijlers van ESG: Environment, Social en Governance. Elke pijler is onderverdeeld in een aantal thema's en bijbehorende issues zoals CO₂-uitstoot, bedrijfsethiek (fraude) en werkomstandigheden, waar het bedrijf op gescreend wordt. De uitkomst wordt vervolgens afgezet tegen het gemiddelde van de industrie waarin het bedrijf zich bevindt, waarna een score tussen AAA (hoogste score) en CCC (laagste score) toegekend wordt.

Deze maatstaf kijkt zowel naar het niveau van blootstelling aan risico's als naar hoe deze risico's beheerst worden en is derhalve meer gericht op de toekomst vergeleken met de Global Compact Screening.

Bijlage I: Meer informatie

Meer informatie over uitvoering van het stembeleid en de dialoog die de vermogensbeheerders van het pensioenfonds voeren

Northern Trust:

- <https://www.northerntrust.com/netherlands/what-we-do/investment-management/stewardship/proxy-voting-policies>
- <https://www.northerntrust.com/europe/about-us/corporate-social-responsibility/2019-csr-report>

Op deze websites wordt het stembeleid gepubliceerd en is een kwartaalrapport en jaarverslag van de engagementmanager voor de beleggingsfondsen van Northern Trust, Hermes, te vinden.

Bijlage II: Uitsluitingen per eind 2020

Controversiële wapens (clustermunitie, nucleaire wapens en anti-persoonsmijnen)

Bedrijf	Bedrijf	Bedrijf
Anhui Great Wall Military Industry Co	Hanwha Corp	Leidos Holdings
Aryt Industries	Hanwha Engineering & Construction	LIG Nex1 Co., Ltd.
Ashot - Ashkelon Industries	Honeywell International	Lockheed Martin
AVIBRAS INDUSTRIA AEROESPACIAL	Huntington Ingalls Industries	Motovilikha Plants JSC
Bharat Dynamics	Inner Mongolia North Heavy Industries Group	Nabha Power
Boeing Distribution Services	IMI Systems	National Presto Industries
BWX Technologies	Jacobs Engineering Group	Northrop Grumman Corp.
China Aerospace Science And Technology Corporation	Korea Aerospace Industries	NORTHROP GRUMMAN INNOVATION SYSTEMS, INC.
China North Industries Group Corporation	Larsen And Toubro Limited	NORTHROP GRUMMAN SYSTEMS CORPORATION
China North Industries Corporation	Larsen & Toubro Infotech	Poongsan
China Spacesat	L&T Finance	Poongsan holdings
Elbit Systems	L&T Infrastructure	Roketsan Roket Sanayi Ve Ticaret Anonim Sirketi
Fluor Corporation	L&T Shipbuilding	Serco Group
General Dynamics Corporation	L&T Technology Services Ltd	The Boeing Company
HANWHA AEROSPACE CO.		

Global Compact Fail (corruptie en schendingen arbeids-, mensenrechten en milieu)

Bedrijf	Bedrijf	Bedrijf
Barrick Gold	JBS	PT Indonesia Asahan Aluminium
Bayer	Jiangxi Copper Co.	Southern Copper Corporation
Coal India	MMC FINANCE Ltd.	The GEO Group
Construtora Norberto Odebrecht S.A.	NTPC LIMITED	TIGER BRANDS LIMITED
Corecivic	OCP	Tokyo Electric Power Company
Energy Transfer Operating, L.P.	Odebrecht Finance	Vale
Energy Transfer Partners LP	PETROBRAS	Vedanta Limited
Freeport-McMoRan	Petrochina Company	Vedanta Resources PLC
GMK Noril'skiy nikel' PAO	PETROLEOS DEL PERU - PETROPERU S.A.	Wal-Mart
Grupo Mexico	PETROLEOS MEXICANOS	Zijin Mining Group Co.

Tabak

Bedrijf	Bedrijf	Bedrijf
22ND CENTURY GROUP, INC.	GILLA INC.	PT Hanjaya Mandala Sampoerna Tbk
7-ELEVEN MALAYSIA HOLDINGS BERHAD	Globbrands Group Ltd	Reynolds American Inc.
A1 group	GODFREY PHILLIPS INDIA LIMITED	SCANDINAVIAN TOBACCO GROUP A/S
AL-EQBAL INVESTMENT COMPANY PLC	Golden Tobacco Ltd	SCHWEITZER-MAUDUIT INTERNATIONAL, INC.
Altria Group, Inc.	Gotse Delchev Tabac AD	SHANGHAI INDUSTRIAL HOLDINGS LIMITED
AMCON DISTRIBUTING COMPANY	HEALTHIER CHOICES MANAGEMENT CORP.	SHEEN TAI HOLDINGS GROUP COMPANY LIMITED
Anhui Genuine New Materials Co Ltd	Huabao Flavours & Fragrances Co Ltd	SHENZHEN JINJIA GROUP CO., LTD.
B.A.T CAPITAL CORPORATION	HUABAO INTERNATIONAL HOLDINGS LIMITED	Shiner International Inc
B.A.T. INTERNATIONAL FINANCE P.L.C.	IMPERIAL BRANDS FINANCE PLC	Shumen Tabac AD
B.A.T. Netherlands Finance B.V.	IMPERIAL BRANDS PLC	SILA HOLDING Plc
BADECO ADRIA d.d. Sarajevo	Indonesian Tobacco Tbk PT	Sinnar Bidi Udyog Ltd
BIZIM TOPTAN SATIS MAGAZALARI ANONIM SIRKETI	ITC LIMITED	Slantse Stara Zagora Tabak AD
Bots Inc	JAPAN TOBACCO INC.	Smokefree Innotec Inc
Bright Packaging Industry Bhd	Jerusalem Cigarette Co Ltd	Societe Ivoirienne des Tabacs SA
BRITISH AMERICAN TOBACCO (MALAYSIA) BERHAD	Jordanian Duty Free Shops PSC	STANDARD DIVERSIFIED INC.
British American Tobacco (Zambia) Plc	JT International Financial Services B.V.	Swedish Match AB
BRITISH AMERICAN TOBACCO BANGLADESH CO. LTD.	Karelia Tobacco Company Inc SA	Taiwan FamilyMart Co Ltd
British American Tobacco Kenya plc	Khyber Tobacco Company Ltd	Tanzania Cigarette Company Ltd
BRITISH AMERICAN TOBACCO P.L.C.	KT&G Corporation	THE WEST INDIAN TOBACCO COMPANY LIMITED
British American Tobacco Uganda	KUK-IL PAPER MFG CO.,LTD	TONGYANGMOOLSAN CO.,LTD
British American Tobacco Zimbabwe (Holdings) Ltd	MAJESTY GOLF & Co.,Ltd	Tri Pack Films Ltd
Bulgartabac holding AD	McColl's Retail Group PLC	TSL Ltd
Carreras Ltd	MEDIGREEN HOLDINGS CORPORATION	TTCM CHINA, INC.
Cat Loi JSC	Miquel y Costas & Miquel, S.A.	TURNING POINT BRANDS, INC.
CEYLON TOBACCO COMPANY PLC	MUDANJIANG HENGFENG PAPER CO., LTD	Tutunski Kombinad AD Prilep
China Boton Group Company Limited	NEW TOYO INTERNATIONAL HOLDINGS LTD	Union Investment Corporation PSC
Coka Duvanska Industrija ad Coka	Nicotiana BT Holding AD	Union Tobacco and Cigarette Industries Company PSC
Compania de Distribucion Integral Logista Holdings, S.A.	Nolato Aktiebolag	UNIVERSAL CORPORATION
CONG TY CO PHAN NGAN SON	NTC Industries Ltd	Vapor Group Inc
CORE-MARK HOLDING COMPANY, INC.	Old Holdco, Inc.	Vapor Hub International Inc
CTO Public Company Ltd	Pakistan Tobacco Company Ltd	VECTOR GROUP LTD.

Duvanska industrija ad Bujanovac	Pazardzhik BTM AD	Veles Tabak AD Veles
Duvanski Kombinat ad u stecaju Podgorica	PHILIP MORRIS (PAKISTAN) LTD	Vien Dong Investment Development Trading Corp
Eastern Company SAE	Philip Morris CR as	VPR Brands LP
ELECTRONIC CIGARETTES INTERNATIONAL GROUP, LTD.	Philip Morris International Inc.	VST INDUSTRIES LIMITED
ESSENTRA PLC	Philip Morris Operations a.d. Nis	Wee-Cig International Corp
EUROCASH SPOLKA AKCYJNA	PT Bentoel International Investama Tbk	Wismilak Inti Makmur Tbk PT
Fyolo Technology Corp	PT Gudang Garam Tbk	Yuri Gagarin AD

Olie en teerzanden (controversiële oliewinning)

Bedrijf	Bedrijf	Bedrijf
Arrow Exploration Corp.	Ensign Drilling, Inc.	Pengrowth Energy Corporation
Athabasca Oil Corporation	Harvest Operations Corp.	Petroteq Energy, Inc.
Baytex Energy (LP) Ltd.	Husky Energy Inc.	Strata Power Corp.
Baytex Energy Corp.	Imperial Oil Ltd.	Suncor Energy Inc.
BlackPearl Resources, Inc.	Inter Pipeline Ltd.	Sunshine Oilsands Ltd.
Canadian Natural Resources Limited	Japan Petroleum Exploration Co., Ltd.	TC Energy Corporation
Cenovus Energy Inc.	MEG Energy Corp.	Trans Mountain Corp.
Energold Drilling Corp.	PC Financial Partnership	Wajax Corporation

Kolenmijnen

Bedrijf	Bedrijf	Bedrijf
Agritrade Resources Limited	Indika Energy Capital II Pte Ltd.	PT Golden Energy Mines TBK
Alliance Holdings GP LP	Indika Energy Capital III Pte Ltd.	PT Harum Energy TBK
Alliance Resource Operating Partners LP	Indo Energy Finance BV	PT Indika Energy Tbk
Alliance Resource Partners LP	Indo Energy Finance II BV	PT Indo Tambangraya Megah Tbk
Altius Minerals Corporation	Indo Integrated Energy BV	PT Indonesia Asahan Aluminium (Persero)
Anhui Hengyuan Coal Industry & Electricity Power Co., Ltd.	Inner Mongolia Yitai Coal Co., Ltd.	PT Trada Alam Minera Tbk
Arch Resources, Inc.	Jastrzebska Spolka Weglowa SA	PT United Tractors Tbk
Banpu Public Co. Ltd.	Jizhong Energy Resources Co., Ltd.	RAG-Stiftung
Beijing Haohua Energy Resource Co., Ltd.	Kuzbasskaya Toplivnaya Kompaniya PJSC	Rhino Resource Partners LP
Bisichi Plc	KyungDong Invest Co., Ltd.	Sadovaya Group
Brickworks Ltd.	Lubelski Wegiel BOGDANKA SA	Sakari Resources Ltd.
Bumi Investment Pte Ltd.	MC Mining Limited	Semirara Mining & Power Corp.
China Coal Energy Company Limited	Mercator Limited	Shaanxi Coal Industry Co., Ltd.
China Coal Xinji Energy Co., Ltd.	Mitsui Matsushima Holdings Co., Ltd.	Shanghai Datun Energy Resources Co., Ltd.

China Qinfra Group Ltd.	Mongolia Energy Corporation Limited	Shanxi Coal International Energy Group Co., Ltd.
China Shenhua Energy Company Limited	Murray Energy Corporation	Shanxi Lanhua Sci-Tech Venture Co., Ltd.
China Shenhua Overseas Capital Co., Ltd.	NACCO Industries, Inc.	Shanxi Lu'An Environmental Energy Development Co., Ltd.
Cloud Peak Energy Inc.	Natural Resource Partners LP	South32 Ltd.
Cloud Peak Energy Resources LLC	New Hope Corporation Limited	Southern Kuzbass Coal Co. PJSC
Coal India Ltd.	New World Resources plc	Southgobi Resources Ltd.
CONSOL Energy Inc.	Old ANR LLC	Tebian Electric Apparatus Stock Co., Ltd.
Contura Energy, Inc.	Park Elektrik Uretim Madencilik Sanayi ve Ticaret AS	The Lanna Resources Public Co., Ltd.
Datong Coal Industry Co., Ltd.	Peabody Energy Australia PCI Pty Ltd.	Washington H. Soul Pattinson and Company Limited
DMCI Holdings, Inc.	Peabody Energy Corporation	Wescoal Holdings Ltd.
Eterna Capital Pte Ltd.	Petmin Ltd.	Westmoreland Coal Co.
Exxaro Resources Ltd.	Pingdingshan Tianan Coal Mining Co., Ltd.	Westmoreland Resource Partners LP
Feishang Anthracite Resources Ltd.	PT ABM Investama TBK	Whitehaven Coal Limited
Foresight Energy LLC	PT Adaro Energy Tbk	Wollongong Coal Limited
Foresight Energy LP	PT Adaro Indonesia	Yancoal Australia Ltd.
Gansu Jingyuan Coal Industry & Electricity Power Co., Ltd.	PT Alfa Energi Investama	Yancoal International Resources Development Co., Ltd.
Guanghui Energy Co., Ltd.	PT Bayan Resources Tbk	Yang Quan Coal Industry (Group) Co., Ltd.
Guizhou Panjiang Refined Coal Co., Ltd.	PT Berau Coal Energy	Yankuang Group (Cayman) Ltd.
Gujarat Mineral Development Corporation Limited	PT Bukit Asam Tbk	Yankuang Group Co., Ltd.
Hallador Energy Company	PT Bumi Resources Tbk	Yanzhou Coal Mining Co., Ltd.
Huadian Power International Corp. Ltd.	PT Dian Swastatika Sentosa Tbk	Zhengzhou Coal Industry & Electric Power Co., Ltd.
Huolinhe Opencut Coal Industry Corp. Ltd. of Inner Mongolia	PT Golden Eagle Energy TBK	

Landen (inclusief sanctielijst)

Land	Land	Land
Belarus	Libya	Sudan
Central African Republic	Myanmar	Syria
Dem. Republic Congo	North Korea	Venezuela
Iran	Russia	Zimbabwe
Iraq	Somalia	
Lebanon	South Sudan	